

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
Б.БЕЙСЕНОВ атындағы ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫ

Азаматтық-құқықтық пәндер кафедрасы

«Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы»

пәні бойынша

ДӘРІС

Тақырыбы:

«Орманды пайдалану мен қорғаудың құқықтық режимі»

Дайындаған: Ахашов А.Ғ.

ПӘС отырысында талқыланып, мақұлданды

№ хаттама. «_____» _____2016 ж.

Қарағанды 2016 ж

Дәріс 11. Орманды пайдалану мен қорғаудың құқықтық режимі

ДӘРІС ЖОСПАРЫ (1 сағат)

- 1. Ормандар пайдалану мен қорғаудың объектісі ретінде**
- 2. Орман пайдалану құқығының түсінігі мен түрлері**
- 3. Орманды қорғауға ІО қатысуы**

1. Ормандар пайдалану мен қорғаудың объектісі ретінде

1. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 шілдеде қабылданған Орман Кодексінің 4 - бабының 32-тармағына сәйкес, орман – ағаш пен бұта өсімдіктерінің және тірі табиғаттың басқа да компоненттерінің жиынтығы негізінде белгілі бір аумақта қалыптасатын, қоршаған ортамен өзара байланыстағы және маңызды экологиялық, экономикалық және әлеуметтік мәні бар табиғи кешен.

Орман пайдалану – орман ресурстары мен орманның пайдалы қасиеттерін пайдалану жөніндегі заңдық және экономикалық жағынан регламенттелген қызмет. Орман пайдаланушы – Орман Кодексінде белгіленген тәртіппен уақытша орман пайдалану құқығы берілген жеке немесе заңды тұлға.

Орманды қорғау объектісі ретінде айқындайтын келесідей белгілерді атап өтуге болады:

1. биологиялық белгі – ағашты, бұталы және шөпті өсімдіктер жиынтығы;

2. заңдық белгі – бекітілген заңды тәртіппен ерекшеленген орман қорының жерінде өніп – өсу;

3. экологиялық белгі – қоршаған табиғи орта жағдайына әсер ету.

Ормандардың экологиялық функциялары:

1. Өмірді қамтамасыз етуші;

2. Орта түзуші;

3. Климат реттеуші;

4. Су қорғаушы;

5. Жер қыртысын қорғаушы.

Сонымен қатар орманның санитарлы – сауықтыру, мәдени – эстетикалық, ғылыми – танымдық, экономикалық функциялары бар.

Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 шілдеде қабылданған Орман Кодексінің 6 – бабына сәйкес, Қазақстан Республикасының аумағындағы барлық орман, сондай-ақ орман өсімдіктері өспеген, бірақ орман шаруашылығының қажеттеріне арналған орман қоры жерлері Қазақстан Республикасының орман қорын құрайды.

Орман қоры мемлекеттік және жекеше орман қорларынан тұрады. Мемлекеттік орман қорына: 1) ерекше қорғалатын табиғи аумақтар жерлеріндегі (орманды және ағаш өспеген алқаптарды қоса алғанда) табиғи және қолдан өсірілген ормандар; 2) табиғи және қолдан өсірілген ормандар, сондай-ақ мемлекеттік орман қоры жерлеріндегі орман шаруашылығының қажеттері үшін берілген, орман өсімдіктері өспеген жер учаскелері; 3) халықаралық және республикалық маңызы бар ортақ пайдаланудағы темір жолдар мен автомобиль жолдарының, каналдардың, магистральды құбырлардың және басқа желілік құрылыстардың белдеулеріндегі ені он

метр және одан көбірек, алаңы 0,05 гектардан астам қорғаныштық екпелері жатады.

ҚР Орман Кодексінің 44 – бабына сәйкес, ормандардың атқаратын функцияларының басымдықтарына қарай мемлекеттік орман қоры: 1) ерекше қорғалатын орман аумақтары, оның ішінде:

- мемлекеттік табиғи қорықтар ормандары;
- мемлекеттік ұлттық табиғи саябақтар ормандары;
- мемлекеттік табиғи резерваттар ормандары;
- мемлекеттік өңірлік табиғи саябақтар ормандары;
- мемлекеттік қорық аймақтары ормандары;
- табиғаттың мемлекеттік орман ескерткіштері;
- орманның гендік резерваттарын қоса, ғылыми маңызы бар орман учаскелері;
- аса құнды орман алаптары;
- жаңғақ кәсіпшілігі аймақтары;
- орман-жеміс екпелері;
- аса биік тау ормандары;

2) мемлекеттік қорғаныштық орман белдеулері; 3) қала ормандары; 4) елді мекендердің және емдеу-сауықтыру мекемелерінің жасыл аймақтары; 5) эрозияға қарсы ормандар; 6) өзендер, көлдер, су қоймалары мен басқа да су объектілері жағалауларындағы тыйым салынған орман белдеулері; 7) халықаралық және республикалық маңызы бар ортақ пайдаланудағы темір жолдар мен автомобиль жолдары, каналдар, магистральдық құбырлар мен басқа да желілік құрылыстардың бөліп берілген белдеулеріндегі қорғаныштық екпелер; 8) халықаралық және республикалық маңызы бар ортақ пайдаланудағы темір жолдар мен автомобиль жолдары бойындағы қорғаныштық орманды белдеулер; 9) егіс-топырақ қорғаныштық ормандар санаттарына бөлінеді.

Жекеше орман қорына Қазақстан Республикасының Жер кодексіне сәйкес жеке және мемлекеттік емес заңды тұлғаларға жеке меншікке немесе ұзақ мерзімді жер пайдалануға орман өсіру үшін нысаналы мақсатпен берілген жерлерде, солардың қаражаты есебінен жасалған: 1) қолдан өсірілген екпелер; 2) табиғи тұқымдық және (немесе) вегетативтік жолмен пайда болған екпелер; 3) жекеше орман питомниктері; 4) арнайы мақсаттағы плантациялық екпелер; 5) агроорман-мелиорациялық екпелер; 6) жеке меншіктегі шаруашылық автомобиль жолдарына бөлінген белдеулердегі қорғаныштық екпелер жатады.

ҚР ОК 6- бабының 5- тармағына сәйкес, орман қорына: 1) мемлекеттік орман қорының жерінен тыс орналасқан жекелеген ағаштар және көлемі 0,05 гектардан кем шоқ ағаштар, ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердегі бұта өсімдіктер; 2) қала ормандарын қоспағанда, елді мекендер шекарасы шегіндегі жасыл желектер; 3) үй маңындағы, саяжайлар мен бау-бақша учаскелеріндегі ағаштар мен бұталар кірмейді.

Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік орман қоры мемлекеттік меншік объектілеріне жатады және республикалық меншікте болады.

Ормандарды иелену, пайдалану мен билік ету ҚР Үкіметімен жүзеге асырылады. Жекеше орман қоры учаскелерін иеленуді, пайдалану мен оған билік етуді, Орман Кодексінде және Қазақстан Республикасының өзге де заң актілеріне сәйкес, жекеше орман иеленушілер жүзеге асырады.

Орман қорын күзету, қорғау, пайдалану, ормандарды молықтыру мен орман өсіру саласындағы мемлекеттік басқаруды жүзеге асыратын лауазымды адамға және мемлекеттік органдар жүйесіне Қазақстан Республикасының Президенті, Қазақстан Республикасының Үкіметі, уәкілетті орган, яғни Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің Орман және аңшылық шаруашылығы комитеті, сондай-ақ Конституцияда, Орман Кодексінде, Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында, Қазақстан Республикасы Президентінің және Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілерінде айқындалған өз құзыреті шегінде облыстардың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың жергілікті атқарушы органдары жатады.

Қазақстан Республикасының Үкіметі:

- мемлекеттік орман саясатының негізгі бағыттарын әзірлейді және оның іске асырылуын қамтамасыз етеді;
- мемлекеттік орман қорын иелену, пайдалану және оған билік ету құқығын жүзеге асырады;
- мемлекеттік орман қорын санаттар бойынша бөлуді бекітеді;
- мемлекеттік орман қоры учаскелерінде сүрікті түбірімен босату және ағаш кесу ережелерін бекітеді;
- өзендер, көлдер, су қоймалары, каналдар және басқа су объектілері жағалауларындағы ормандардың тыйым салынған белдеулерінің енін белгілеу қағидаларын бекітеді;
- мемлекеттік орман қорының аумағында орман орналастыруды жүргізу қағидаларын бекітеді;
- Қазақстан Республикасының Қызыл кітабына енгізілген өсімдіктерді алып қою көлемін бекітеді;
- Қазақстан Республикасының орман заңдарын бұзу арқылы келтірілген зиянның мөлшерін есептеудің базалық ставкаларын бекітеді;
- мемлекеттік орман қоры учаскелерінде ормандарды күзету, қорғау, орман қорын пайдалану, молықтыру мен орман өсіру жөніндегі нормалар мен нормативтерді бекітеді, т.б.

Уәкілетті орган, яғни Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің Орман және аңшылық шаруашылығы комитетінің құзыреті:

- Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген құзыреті шегінде мемлекеттік орман қорын иелену мен пайдалануды жүзеге асырады;
- мемлекеттік орман саясатын қалыптастыру жөнінде ұсыныстар тұжырымдайды және оны іске асырады;
- орман қорын күзетуді, қорғауды, ормандарды молықтыруды және орман өсіруді ұйымдастырады және қамтамасыз етеді, өзінің функционалдық

қарауындағы мемлекеттік орман қоры аумағында орман пайдалануды реттейді;

- Қазақстан Республикасының орман қорын күзету, қорғау және пайдалану, ормандарды молықтыру мен орман өсіру саласындағы нормативтік құқықтық актілерін әзірлейді және бекітеді;

- орман қорының жай-күйіне, күзетілуіне, қорғалуына, пайдаланылуына, ормандардың молықтырылуы мен орман өсіруге тексерулер арқылы мемлекеттік бақылау мен қадағалауды жүзеге асырады;

- мемлекеттік орман қоры учаскелеріндегі есептік кеспеағаш аймағын және ағаштың кесілетін жасын әзірлеу мен бекітуді қамтамасыз етеді;

- мемлекеттік орман қоры аумағында орман қорының мемлекеттік есебін, мемлекеттік орман кадастрын, ормандардың және орман орналастырудың мемлекеттік мониторингін жүргізу қағидаларын әзірлейді және оларды жүргізуді қамтамасыз етеді;

- Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен орман қатынастары саласында халықаралық ынтымақтастықты жүзеге асырады, т.б. өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Өзге де уәкілетті органдардың функциялары мен міндеттері аталған заңның сәйкес баптарында көрініс тапқан.

ҚР Орман Кодексінің 4 – бабының 66-тармағына сәйкес, орманды қорғау – орманды орман зиянкестерінен, ауруларынан және табиғи, антропогендік және техногендік сипаттағы қолайсыз факторлар әсерінен қорғау жөнінде жер үстіндегі және авиациялық әдістермен жүзеге асырылатын іс-шаралар жиынтығы.

Мемлекеттік орман қорын күзету мен қорғаудың негізгі міндеттері:

- 1) ормандағы өрттердің алдын алу, оларды дер кезінде байқап, жою жөніндегі іс-шараларды жүргізу;

- 2) мемлекеттік орман қоры аумағындағы барлық жұмыс істейтін әрі сонда орналасқан ұйымдардың, сондай-ақ орманда болатын жеке тұлғалардың ормандарда өрт қауіпсіздігі ережелері мен санитарлық ережелерді сақтауын қамтамасыз ету;

- 3) орманды заңсыз ағаш кесуден, зақымдаудан, ұрлаудан және Қазақстан Республикасының орман заңдарын басқадай бұзушылықтан қорғау, сондай-ақ мемлекеттік орман қоры жерлерін күзету;

- 4) орман пайдаланушылардың сүрікті түбірімен босату, мемлекеттік орман қоры учаскелерінде ағаш кесу ережелерін және орман пайдаланудың басқа да түрлері ережелерін орындауын қамтамасыз ету;

- 5) орман зиянкестері мен ауруларының ошақтарын дер кезінде анықтау, олардың өсіп-көбеюін болжау және оларға қарсы күресу;

- б) биотехникалық іс-шараларды жүргізу;

- 7) мемлекеттік орман қоры аумағында аң аулау мен балық аулау ережелерін сақтауды қамтамасыз ету;

8) мемлекеттік орман қорының күзетілуін, қорғалуын, ормандардың молықтырылуын, ұтымды пайдаланылуын және орман өсіруді қамтамасыз ететін басқа да іс-әрекеттер;

9) Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасында белгіленген экологиялық талаптардың сақталуын қамтамасыз ету болып табылады.

Орманды, орман қорын пайдалануды жүзеге асыру кезінде қойылатын талаптар ҚР 2007 жылғы 9 қаңтарда қабылданған Экологиялық Кодексінің «Ормандарды және өзге де өсімдіктерді пайдалану кезіндегі экологиялық талаптар» деп аталатын 34-тарауында бекітілген:

- Аралық пайдалану мақсатында ағаш кесуді жүзеге асырған кезіндегі экологиялық талаптар (226 - бап);

- Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалануды жүзеге асыру кезіндегі экологиялық талаптар (227 - бап);

- Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман шаруашылығын ұйымдастыру кезіндегі экологиялық талаптар (228 - бап);

- Ормандарды молықтыру мен орман өсіру кезіндегі экологиялық талаптар (229 - бап);

- Ормандарды молықтыру мен орман өсіру үшін орман тұқымдары мен екпе материалдарды дайындау, өңдеу, сақтау, орнын ауыстыру, сату және пайдалану кезіндегі экологиялық талаптар (230 - бап);

- Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда ормандарды молықтырған және орман өсірген кезде мемлекеттік орман қорының учаскелерін пайдалану кезіндегі экологиялық талаптар (231 - бап);

- Қалалық ормандар мен орман саябақтарында орманды пайдалану кезіндегі экологиялық талаптар (232 - бап);

- Жер учаскелерінің меншік иелеріне немесе жер пайдаланушыларға пайдалануға берілген мемлекеттік орман қоры учаскелерінде ағаш және бұта өсімдіктерін күзету, қорғау, молықтыру және пайдалану кезіндегі экологиялық талаптар (233 - бап);

- Басқа меншік иелерінің немесе жер пайдаланушылардың жер учаскелері арасында орналасқан мемлекеттік орман қоры учаскелерін күзету, қорғау, пайдалану, мемлекеттік орман қоры учаскелерінде ормандарды молықтыру кезіндегі экологиялық талаптар (234 - бап);

- Темір жолдарға, автомобиль жолдарына, каналдарға, магистральдық құбырларға және басқа да желілік құрылыстарға бөліп берілген белдеулердегі қорғаныштық екпелерді күзету, қорғау және пайдалану кезіндегі экологиялық талаптар (235 - бап).

2. Орман пайдалану құқығының түсінігі мен түрлері

2. Жоғарыда атап кеткеніміздей, орман пайдалану – орман ресурстары мен орманның пайдалы қасиеттерін пайдалану жөніндегі заңдық және экономикалық жағынан регламенттелген қызмет.

Орман қорын пайдалану – жеке және заңды тұлғалардың Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде белгіленген орман пайдалану, сондай-ақ орман қоры аумағындағы жерді, суды және кең таралған пайдалы қазбаларды шаруашылық және өзге де мақсаттарда пайдалану құқығы.

Орман пайдалану құқығының объектісі – орман учаскелері.

Орман пайдалану құқығының субъектілері – орман пайдаланушы жеке және заңды тұлғалар, сонымен қатар шет елдіктер де болуы мүмкін.

ҚР Орман Кодексінің 37 – бабына сәйкес, орман пайдаланушылардың:

- 1) мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалануды рұқсаттама құжаттарында көрсетілген көлемде жүзеге асыруға;
- 2) өздеріне орман пайдалануда берілген орман ресурстары туралы ақпарат алуға;
- 3) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен орман пайдалану мерзіміне құрылыстар мен ғимараттар, сүрек сақтау қоймаларын салуға, ағаш таситын жолдар тартуға, сүректі және мемлекеттік орман қоры учаскелерін пайдалануға байланысты басқа да орман өнімдерін өңдеу үшін жабдықтар орнатуға;
- 4) мемлекеттік орман қорының санаттарының өзгеруі, сондай-ақ мемлекеттік орман қоры жерін мемлекет мұқтажы үшін алып қою салдарынан келтірілген шығындарға өтем алуға;
- 5) мемлекеттік орман қоры учаскелерінде сүрек дайындау үшін ұзақ мерзімді орман пайдалануды жүзеге асыру кезінде мемлекеттік орман иеленушімен келісім бойынша орман питомниктері мен арнайы мақсаттағы плантациялық екпелерді орналастыруға құқығы бар.

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалану құқығын жүзеге асыруы кезінде өздерінің міндеттерін тиісті дәрежеде орындаған орман пайдаланушылар, егер Қазақстан Республикасының заңдарында немесе ұзақ мерзімді орман пайдалану шартында өзгеше белгіленбесе, шарттың қолданылу мерзімі аяқталғаннан кейін басқа тұлғалардың алдында басқа да тең жағдайларда жаңа мерзімге ұзақ мерзімді орман пайдалану шартын жасауға басымдық құқыққа ие болады.

Орман пайдаланушылар: 1) ұзақ мерзімді орман пайдалану шартының талаптарын, сондай-ақ ағаш кесу билетімен, орман билетімен белгіленген талаптарды сақтауға; 2) тұрғын халықтың денсаулығына зиян келтіруіне жол бермеуге; 3) жұмысты топырақ эрозиясының пайда болуына жол бермейтін, ормандардың жай-күйі мен молайтылуына, сондай-ақ су және басқа да табиғи объектілердің жай-күйіне теріс әсерді болдырмайтын немесе оны шектейтін және жануарлар дүниесі мен олар тіршілік ететін ортаның сақталуын қамтамасыз ететін тәсілдермен жүргізуге; 4) сүрек дайындаған

кезде Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасында белгіленген тәртіппен мемлекеттік экологиялық сараптамадан өткізілген техника мен технологияларды пайдалана отырып ормандарды табиғи түрде молықтыру үшін оңтайлы жағдайларды сақтау жөніндегі талаптарды ұстануға; 5) мемлекеттік орман қорының өздеріне орман пайдалану үшін бөлініп берілген учаскелерінде өрт қауіпсіздігі қағидаларын сақтауға, өз қаражаты есебінен орман өрттерінің алдын алу іс-шараларын жүргізуге; орман өрті туындаған жағдайда ұзақ мерзімді орман пайдалану шартында көзделген шекарада оны сөндіруді жүзеге асыруға; Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен мемлекеттік орман қорының басқа да учаскелерінде орман өрттерін сөндіруге қатысуға, т.б. Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген өзге де міндеттерді орындауға міндетті.

ҚР Орман Кодексінің 29-бабында мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалану құқығының туындау реті берілген, яғни мемлекеттік орман қоры учаскелерінде ұзақ мерзімді орман пайдалану құқығы тендер нәтижелері туралы хаттама және сол негізге алынып жасалған шарт негізінде туындайды. Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде қысқа мерзімді орман пайдалану құқығы орман билетінің негізінде туындайды. Орман пайдаланушы жеке тұлға қайтыс болған жағдайда оған тиесілі орман пайдалану құқығы Қазақстан Республикасының азаматтық заңдарында белгіленген тәртіппен басқа адамға ауысады. Орман пайдаланушы заңды тұлға қайта ұйымдастырылған кезде оған тиесілі орман пайдалану құқығы Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен қайта ұйымдастырылған заңды тұлғаның құқық мирасқоры - заңды тұлғаға ауысады. Орман пайдалану құқығы тек қана орман пайдалану түрі сақталғанда, құқық мирасқорының орман пайдалануды жүзеге асыру үшін қажетті қаражаты мен өндірістік қуаты және облыстық атқарушы органдар айқындайтын, тиісті біліктілігі бар мамандары болғанда ауысуы мүмкін. Орман пайдалану құқығының ауысуы ұзақ мерзімді орман пайдалану шартына, ағаш кесу билетіне, орман билетіне өзгерістер енгізу арқылы ресімделеді.

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалануды жүзеге асыруға рұқсаттама құжаттары: ағаш кесу билеті мен орман билеті негізінде ғана жол беріледі. Ағаш кесу билетін беруге мыналар негіз болып табылады: 1) мемлекеттік орман иеленушілер үшін – уәкілетті орган бекіткен мемлекеттік орман қоры аумағында ағаш кесудің жыл сайынғы көлемі; 2) орман пайдаланушылар үшін – уәкілетті орган бекіткен мемлекеттік орман қоры аумағында ағаш кесудің жыл сайынғы көлемі және ұзақ мерзімді орман пайдалану шарты.

Ағаш кесу билеті орман пайдаланушы мен орман иеленушіге сүрек, кесілген ағаш қалдықтарын (ұшар басынан алынған отын), шайыр, ағаш шырындарын және қосалқы сүрек ресурстарын дайындауға және кеспеағаш аймағынан ағаштар, сыпталған ағаштар немесе сортименттер (қабығы алынбаған іске жарамды және отындық) түрінде тасып әкетуге құқық беретін құжат болып табылады.

Орман билеті жанама орман пайдалануды жүзеге асыруға, мемлекеттік орман қоры учаскелерін аң шаруашылығы, ғылыми-зерттеу, мәдени-сауықтыру, рекреациялық, туристік және спорттық мақсаттар қажеттігі үшін пайдалануға құқық беретін құжат болып табылады. Ағаш кесу билетінің және орман билетінің нысанын, оларды есепке алудың, сақтаудың, толтыру мен берудің тәртібін Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейді.

Жекеше орман қоры учаскелерінде орман пайдалану құқығы Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жекеше орман иеленуші айқындайтын тәртіппен туындайды.

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалану құқығы: 1) орман пайдаланушы орман пайдалану құқығынан ерікті түрде бас тартқан; 2) орман пайдалану мерзімі өткен; 3) орман пайдаланушы заңды тұлға таратылған; 4) орман пайдаланушы орман пайдаланудың белгіленген ережелерін немесе ұзақ мерзімді орман пайдалану шартында, ағаш кесу билетінде, орман билетінде көзделген талаптарды үнемі (екі және одан да көп рет) бұзған; 5) мемлекеттік орман қорында орман пайдалануды жүзеге асыруға кедергі келтіретін өзгерістерге әкеп соқтырған табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар басталғанда; 6) орман пайдалану төлемақысын енгізудің белгіленген мерзімін үнемі (екі және одан да көп рет) бұзған немесе төлемақыны белгіленген мерзімнен кейінгі үш ай ішінде енгізбеген; 7) мемлекеттік орман қоры жері мемлекет мұқтажы үшін алып қойылған, мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалануды шектеудің неғұрлым қатал режимі белгіленген жағдайларда тоқтатылады.

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалану құқығы: 1) ұзақ мерзімді орман пайдалану шартының бұзылуы; 2) орман пайдаланушының жазбаша өтініші; 3) ағаш кесу билеті, орман билеті қолданылуының Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген тәртіппен тоқтатылуы негізінде тоқтатылады.

Мемлекеттік орман қорында орман пайдаланудың:

1) сүрек дайындау;

2) шайыр, ағаш шырындарын дайындау;

3) қосалқы сүрек ресурстарын (қабықтар, бұтақтар, түбірлер, тамырлар, жапырақтар, бүршіктер) дайындау;

4) жанама орман пайдалану (шөп шабу, мал жаю, марал шаруашылығы, аң шаруашылығы, ара ұялары мен омарта орналастыру, бау-бақша шаруашылығы және өзгеде ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіру, дәрілік шөптер мен техникалық шикізаттар, жабайы өсетін жемістер, жаңғақтар, саңырауқұлақтар, жидектер мен басқа да тағамдық өнімдер, мүк, орман жамылғысы мен түскен жапырақтар, қамыс дайындау мен жинау);

5) мемлекеттік орман қоры учаскелерін аңшылық шаруашылығының қажеті үшін пайдалану;

6) мемлекеттік орман қоры учаскелерін ғылыми-зерттеу мақсаты үшін пайдалану;

7) мемлекеттік орман қоры учаскелерін сауықтыру, рекреациялық, тарихи-мәдени, туристік және спорттағы мақсаттар үшін пайдалану;

8) мемлекеттік орман қоры учаскелерін ағаш және бұта тұқымдарының отырғызу материалдары мен арнайы мақсаттағы плантациялық екпелерді өсіру үшін пайдалану түрлері жүзеге асырылуы мүмкін.

Мемлекеттік орман қоры учаскелерін пайдалану орман ресурстарын алып қойып, сондай-ақ оларды алмай да жүзеге асырылуы мүмкін. Мемлекеттік орман қоры учаскесі орман пайдаланудың бір немесе бірнеше түрлерін жүзеге асыру үшін бір немесе бірнеше орман пайдаланушыға берілуі мүмкін. Орман пайдаланудың белгілі бір түрлерін жүзеге асырған кезде орман ресурстары мен мемлекеттік орман қоры учаскелерін пайдалану ерекшеліктері осы Кодекске сәйкес Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілерімен және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерімен айқындалады (ҚР ОК 88 - бап).

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман ресурстары ұзақ мерзімді орман пайдалануға тендер хаттамасы негізінде және кейін мемлекеттік орман иеленуші мен орман пайдаланушы арасындағы шартпен ресімделе отырып беріледі. Мемлекеттік орман қоры учаскелеріндегі орман ресурстары орман пайдалануды жүзеге асыру үшін қаражаты мен өндірістік қуаттары және тиісті біліктілікке ие мамандары бар орман пайдаланушыларға 10 жылдан 49 жылға дейінгі мерзімге ұзақ мерзімді орман пайдалануға беріледі.

Мемлекеттік орман қоры учаскелеріндегі орман ресурстары қысқа мерзімді орман пайдалануға мемлекеттік орман иеленушілер беретін орман билеті негізінде бір жылға дейінгі мерзімге беріледі. Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде қысқа мерзімді орман пайдалану кезінде орман пайдаланудың: 1) жанама орман пайдалану; 2) мемлекеттік орман қоры учаскелерін ғылыми-зерттеу мақсаттары үшін пайдалану; 3) мемлекеттік орман қоры учаскелерін сауықтыру, рекреациялық, тарихи-мәдени, туристік және спорттық мақсаттары үшін пайдалану сияқты түрлерін ғана жүзеге асыруға болады.

3. Орманды қорғауға ПО қатысуы

3. Ормандарды қорғауда, соның ішінде орман пайдалану тәртібін бұзушылармен күрес жүргізуде Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары да белсенді әрекет етеді. ҚР заңдарымен ішкі істер органдарына қылмыстар мен әкімшілік құқықбұзушылықтардың алдын алу, анықтау мен тоқтату міндеттелген, сол себепті ПО қызметкерлері ормандарға қатысты кез – келген орман пайдалану тәртібін бұзушылар әрекетіне қарсы тұруға міндетті.

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары ормандарды қорғауды әртүрлі ұйымдастырушылық – құқықтық формада жүргізеді, яғни олар: қадағалау, табиғатты қорғау органдарымен бірлескен әрекеттер, экологиялық істерді қарау, келісімді – күзет түрінде болуы мүмкін.

ПО – ның бақылау – қадағалау әрекеті аймақтық инспекторлардың, табиғатты қорғау бөлімшелері мен ветеринарлық полиция қызметтеріне қатысты. Әрбір облыстардың Ішкі Істер Басқармаларының табиғатты қорғау бөлімдері мен ветеринарлық полиция бөлімшелерінің қызметі ағаштар мен бұталарды заңсыз кесу, қала базарларына шыршалардың, сексеуілдер мен өзге де ағаш түрлерін заңсыз сауда – саттыққа шығару сияқты заңға қайшы әрекеттерді анықтаудан көрінеді.

ПО тәртіпке сәйкес, табиғатты қорғау органдарымен бірлесіп экологиялық функциялар атқарады. Орманды қорғау тәртібін бұзуды анықтау әдістері мен формалары бұл – аралау, ашық және жасырын патрульдік тексерістер, торуыл, т.б. Орман пайдалану тәртібінің бұзылу мәліметі түскен жағдайда ПО қызметкерлері орман тәртібінің бұзылғандығы жайында хаттама толтыруға міндетті. Хаттамада келесілер көрсетілуі тиіс, яғни: хаттама құрушы туралы мәлімет (Т.А.Ә., лауазымы), орман тәртібін бұзған тұлға туралы мәлімет (Т.А.Ә., мекен – жайы, жұмыс орны, лауазымы, жалақы мөлшері, жеке басын куәландыратын құжат), орман пайдалану тәртібін бұзу түрі, келтірілген залал мөлшері, орман пайдалану тәртібінің бұзылу орны, анықталған орман пайдалану тәртібінің бұзылу түріне тиесілі жауапкершілікті қарастыратын нормативтік акт бабы.

Сонымен қатар ПО орманды қорғауда өрттер мен заңсыз ағаш кесу ісіне қатысты да белсенді әрекет етіп, Мемлекеттік Орман Күзетімен өрт қауіпсіздігі тәртібін сақтау мен орман өрттерімен күресте бірлесе әрекет етеді. ҚР Орман Кодексінің 29-бабында мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалану құқығының туындау реті берілген, яғни мемлекеттік орман қоры учаскелерінде ұзақ мерзімді орман пайдалану құқығы тендер нәтижелері туралы хаттама және сол негізге алынып жасалған шарт негізінде туындайды. Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде қысқа мерзімді орман пайдалану құқығы орман билетінің негізінде туындайды. Орман пайдаланушы жеке тұлға қайтыс болған жағдайда оған тиесілі орман

пайдалану құқығы Қазақстан Республикасының азаматтық заңдарында белгіленген тәртіппен басқа адамға ауысады. Орман пайдаланушы заңды тұлға қайта ұйымдастырылған кезде оған тиесілі орман пайдалану құқығы Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен қайта ұйымдастырылған заңды тұлғаның құқық мирасқоры - заңды тұлғаға ауысады. Орман пайдалану құқығы тек қана орман пайдалану түрі сақталғанда, құқық мирасқорының орман пайдалануды жүзеге асыру үшін қажетті қаражаты мен өндірістік қуаты және облыстық атқарушы органдар айқындайтын, тиісті біліктілігі бар мамандары болғанда ауысуы мүмкін. Орман пайдалану құқығының ауысуы ұзақ мерзімді орман пайдалану шартына, ағаш кесу билетіне, орман билетіне өзгерістер енгізу арқылы ресімделеді.

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалануды жүзеге асыруға рұқсаттама құжаттары: ағаш кесу билеті мен орман билеті негізінде ғана жол беріледі. Ағаш кесу билетін беруге мыналар негіз болып табылады: 1) мемлекеттік орман иеленушілер үшін – уәкілетті орган бекіткен мемлекеттік орман қоры аумағында ағаш кесудің жыл сайынғы көлемі; 2) орман пайдаланушылар үшін – уәкілетті орган бекіткен мемлекеттік орман қоры аумағында ағаш кесудің жыл сайынғы көлемі және ұзақ мерзімді орман пайдалану шарты.

Ағаш кесу билеті орман пайдаланушы мен орман иеленушіге сүрек, кесілген ағаш қалдықтарын (ұшар басынан алынған отын), шайыр, ағаш шырындарын және қосалқы сүрек ресурстарын дайындауға және кеспеағаш аймағынан ағаштар, сыпталған ағаштар немесе сортименттер (қабығы алынбаған іске жарамды және отындық) түрінде тасып әкетуге құқық беретін құжат болып табылады.

Орман билеті жанама орман пайдалануды жүзеге асыруға, мемлекеттік орман қоры учаскелерін аң шаруашылығы, ғылыми-зерттеу, мәдени-сауықтыру, рекреациялық, туристік және спорттық мақсаттар қажеттігі үшін пайдалануға құқық беретін құжат болып табылады. Ағаш кесу билетінің және орман билетінің нысанын, оларды есепке алудың, сақтаудың, толтыру мен берудің тәртібін Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейді.

Жекеше орман қоры учаскелерінде орман пайдалану құқығы Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жекеше орман иеленуші айқындайтын тәртіппен туындайды.

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалану құқығы: 1) орман пайдаланушы орман пайдалану құқығынан ерікті түрде бас тартқан; 2) орман пайдалану мерзімі өткен; 3) орман пайдаланушы заңды тұлға таратылған; 4) орман пайдаланушы орман пайдаланудың белгіленген ережелерін немесе ұзақ мерзімді орман пайдалану шартында, ағаш кесу билетінде, орман билетінде көзделген талаптарды үнемі (екі және одан да көп рет) бұзған; 5) мемлекеттік орман қорында орман пайдалануды жүзеге асыруға кедергі келтіретін өзгерістерге әкеп соқтырған табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар басталғанда; 6) орман пайдалану төлемақысын енгізудің белгіленген мерзімін үнемі (екі және одан да көп рет)

бұзған немесе төлемақыны белгіленген мерзімнен кейінгі үш ай ішінде енгізбеген; 7) мемлекеттік орман қоры жері мемлекет мұқтажы үшін алып қойылған, мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалануды шектеудің неғұрлым қатал режимі белгіленген жағдайларда тоқтатылады.

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман пайдалану құқығы: 1) ұзақ мерзімді орман пайдалану шартының бұзылуы; 2) орман пайдаланушының жазбаша өтініші; 3) ағаш кесу билеті, орман билеті қолданылуының Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген тәртіппен тоқтатылуы негізінде тоқтатылады.

Мемлекеттік орман қорында орман пайдаланудың:

- 1) сүрек дайындау;
- 2) шайыр, ағаш шырындарын дайындау;
- 3) қосалқы сүрек ресурстарын (қабықтар, бұтақтар, түбірлер, тамырлар, жапырақтар, бүршіктер) дайындау;
- 4) жанама орман пайдалану (шөп шабу, мал жаю, марал шаруашылығы, аң шаруашылығы, ара ұялары мен омарта орналастыру, бау-бақша шаруашылығы және өзге де ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіру, дәрілік шөптер мен техникалық шикізаттар, жабайы өсетін жемістер, жаңғақтар, саңырауқұлақтар, жидектер мен басқа да тағамдық өнімдер, мүк, орман жамылғысы мен түскен жапырақтар, қамыс дайындау мен жинау);
- 5) мемлекеттік орман қоры учаскелерін аңшылық шаруашылығының қажеті үшін пайдалану;
- 6) мемлекеттік орман қоры учаскелерін ғылыми-зерттеу мақсаты үшін пайдалану;
- 7) мемлекеттік орман қоры учаскелерін сауықтыру, рекреациялық, тарихи-мәдени, туристік және спорттағы мақсаттар үшін пайдалану;
- 8) мемлекеттік орман қоры учаскелерін ағаш және бұта тұқымдарының отырғызу материалдары мен арнайы мақсаттағы плантациялық екпелерді өсіру үшін пайдалану түрлері жүзеге асырылуы мүмкін.

Мемлекеттік орман қоры учаскелерін пайдалану орман ресурстарын алып қойып, сондай-ақ оларды алмай да жүзеге асырылуы мүмкін. Мемлекеттік орман қоры учаскесі орман пайдаланудың бір немесе бірнеше түрлерін жүзеге асыру үшін бір немесе бірнеше орман пайдаланушыға берілуі мүмкін. Орман пайдаланудың белгілі бір түрлерін жүзеге асырған кезде орман ресурстары мен мемлекеттік орман қоры учаскелерін пайдалану ерекшеліктері осы Кодекске сәйкес Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілерімен және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерімен айқындалады (ҚР ОК 88 - бап).

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман ресурстары ұзақ мерзімді орман пайдалануға тендер хаттамасы негізінде және кейін мемлекеттік орман иеленуші мен орман пайдаланушы арасындағы шартпен ресімделе отырып беріледі. Мемлекеттік орман қоры учаскелеріндегі орман ресурстары орман пайдалануды жүзеге асыру үшін қаражаты мен өндірістік қуаттары және

тиісті біліктілікке ие мамандары бар орман пайдаланушыларға 10 жылдан 49 жылға дейінгі мерзімге ұзақ мерзімді орман пайдалануға беріледі.

Мемлекеттік орман қоры учаскелеріндегі орман ресурстары қысқа мерзімді орман пайдалануға мемлекеттік орман иеленушілер беретін орман билеті негізінде бір жылға дейінгі мерзімге беріледі. Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде қысқа мерзімді орман пайдалану кезінде орман пайдаланудың: 1) жанама орман пайдалану; 2) мемлекеттік орман қоры учаскелерін ғылыми-зерттеу мақсаттары үшін пайдалану; 3) мемлекеттік орман қоры учаскелерін сауықтыру, рекреациялық, тарихи-мәдени, туристік және спорттық мақсаттары үшін пайдалану сияқты түрлерін ғана жүзеге асыруға болады.

ПО сонымен қатар ҚР Қылмыстық Кодексінің 291-бабында аталған «Ағаштар мен бұталарды заңсыз кесу» және 292-бабында көрсетілген «Ормандарды жою немесе зақымдау» сияқты заңға қайшы экологиялық қылмыстарды қарастырады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1995 жылғы 30 тамыз (Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 2 ақпандағы Заңымен өзгерістер мен толықтырулар енгізілген).
2. Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі, 2007 жылғы 9 қаңтар. (25.04.2016ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі (Жалпы бөлім) (1994 ж. 27 желтоқсан) (21.04.2016ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
4. Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі (ерекше бөлім) (1999 ж., 1 шілде, № 409) (09.04.2016ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
5. Қазақстан Республикасының Орман Кодексі 2003 ж. 8 шілде. (22.04.2016ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
6. Қазақстан Республикасының Жер Кодексі. 2003 ж. 20 маусым. (08.04.2016ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
7. Қазақстан Республикасының Су Кодексі. 2003 жылғы 9 маусым. № 481 (08.04.2016ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
8. Д.Л.Байділдинов ҚР экологиялық құқығы. Оқу құралы – Алматы: Қазақстандағы СҚЗҚҚ «Интерлигал» баспа орталығы, 2005 ж.
9. Байдельдинов Д.Л. Экологическое законодательство Республики Казахстан. - Алматы, 1996 ж.
10. Архипов И.Г. Земельное право Республики Казахстан. - Алматы: Борки, 1997 ж.
11. Боголюбов С.А. Экологическое право. Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. –М: Норма баспасы, 2000 ж. - 448 б.
12. Бринчук М.М. Экологическое право России (Право окружающей среды). - М.: Юристъ, 1998 ж.
13. Бекишева С.Ж. Экологическое право Республики Казахстан// Қарағанды: Арко-2001 ж.